

Antti Puhakka.

Esikuvallinen pohjoiskarjalainen kansanmies ja kansanrunoilija.

Vanhan kalevalaisen laulun, muinaisrunon mahdin mailleen mennessä ilmaantuu joukko kansanomaisia ranoseppoja, jotka pääasiallisesti uudempaa runomittaa käyttäen laulevat aikansa oloista ja elämisistä, siis enimmäkseen ajankohtaisista kysymyksistä. Tunnetuimpia näistä on kontiolahtelainen *Antti Puhakka*, jonka yleisesti tunnettu arvonimi kotimaakunnassaan oli »Runo-Puhakka». Puhakkaa voi tavallaan pitää eräänlaisena vanhain runolaulajain ja uudenaikaisten kansanrunoniekkain välittäjähenkilönä, sillä uudemman runomitan ohessa hän käyttää myös vanhaa muinaisrunojen mitta ja onnistuu siinä paremmin kuin kukaan muu hänen aikaisensa runontekijä. Mutta paitsi runoilijana on Puhakka esiintynyt myöskin yhteiskunnallisena ja valtiollisena toimihenkilönä tavalla, sellaisin ohjelmin ja periaattein, että on täysi syy muistaa hänen elämäntyöstään myös sitä puolta, semminkin, kun hänen suorasukaisiin vaatimuksiinsa sisältyy kohtia, joiden toteutumisen on nähnyt vasta meidän polvemme. Ei ole ihme, jos tämä näin ponteva uudistusten vaatija, mies, joka ei ollut istunut päiväkkään koulun penkillä, herätti aikanaan sekä ihmettelyä että torjuvia lausuntoja.

Puhakka syntyi Kontiolahten kirkonkylän pohjoiskulmalla olevassa Aholoi-nimisessä talossa huhtik. 24 p. 1816. Hänen vanhempansa olivat talollinen Juhana Puhakka ja Reeta Kärkkäinen. Isä oli ponteva korvenraataja ja totutti lapsensakin nuoresta pitäen kulkemaan mukanaan metsätöissä ja perkkauhommissa. Näin tottui Anttikin jo aikanaan uudisviljelijän vaativiin tehtäviin, joka tottumus olikin kohta hänelle hyvään tarpeeseen. Isä kuoli näet jo 1831 ja 15-vuotias Antti sai siirtyä eräiden sisarustensa kera hankkimaan toimeentuloansa vasta-aletulla Heinävaaran uudistilalla, joka siihen aikaan oli jylyhän korpien ja soiden ympäröimää saloseutua. Myöhemmin on Puhakka muistellut, että taistelu korpea ja hallaa vastaan, isän aikainen poismeno sekä siitä aiheutuva nuorempain sisarusten hoitaminen synnyttivät hänen mielessään niin suuren kaipauksen, että runosuoni pulpahti esille ja tuloksena oli valitusruno.

Mutta vähitellen viljelysalat lisääntyivät, niiden kasvukunto parani ja sitä mukaa huolet vähenivät. Näkyypä Puhakka olleen niinkin uudenaikainen mies, että on ojitellut suonoroja metsänkasvun edistämiseksi ja hallanpesien hävittämiseksi talon lähiympäristöillä.

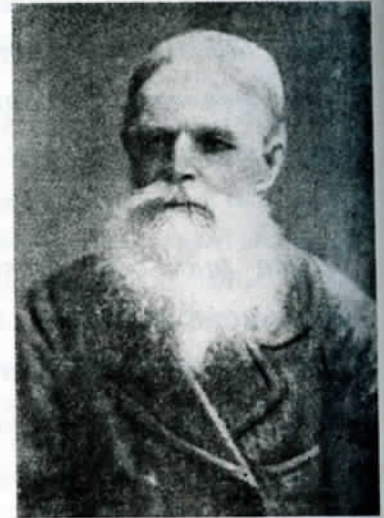
Kun talo vähitellen voimistui, kävi emännän hankinta välttämättömäksi. Mutta senkin saamisessa olivat omat esteensä: nuori isäntä ei osannut vielä lukea eikä siis päässyt ripille. Tarmokkaana miehenä hän kuitenkin pian sen vastuksen voitti ja toi v. 1837 taloon emännäksi Maria Riiikosen. Avioliitto kesti täsmälleen 20 v., jolloin emäntä kuoli (1857). Seuraavana vuonna Puhakka otti emännäkseen Riitta Turusen, joka jäi cloon hänen kuolemansa jälkeen. Kirjoitustaidon Puhakka opetteli vielä myöhemmin ja senkin omalaatuisella tavalla. Hän oli leikannut haa-

van jalkaansa ja joutui siitä syystä maakuulle. Tässä aikansa kuluksi opetteli hän kirjoituskirjaimet ja niin oli sen taidon alkeet päässä. Kerrotaan, että pitäjän pappi olisi häntä kielletty tuota talonpojalle tarpeetonta taitoa opettelemasta. Lahjakkaana miehenä Puhakka kehittyi niin sujuvaksi kynäkäyttäjäksi, että veti vertoja oppineemmillekin miehille. Ja ahkerasti lienee hän myöhem-

min kynää käytellytkin, sillä hän on ollut kulmakunnan enin käytetty asiakirjain laatija milloin oikeusasioissa, milloin muissa seutukunnan etua koskevissa kysymyksissä. Hänen erikoisharrastuksenaan näyttää olleen maariitojen (ruununtilojen perinnöksi haku ym.) ajaminen. On todennäköistä, että häntä kannusti näihin usein sotkuisiin juttuihin tarttumaan sama ylevä päämäärä, joka kuvastuu kaikista hänen ponnisteluistaan mm. valtiopäivillä. Se päämäärä on ollut Karjalan kansan sekä aineellisen että henkisen tason kohottaminen. Kerrotaan, että hän suorasukaisilla puheillaan ja kirpeätyylisillä asiakirjoillaan sai monen virkamiehen vihat. Mutta hän oli liian itsenäinen mies välittääkseen sellaisista seikoista, ja lahjomattoman jäykkänä hän helposti huomasi viranomaisten toimissa muistuttamisen aihetta.

Puhakan opinhalu ja tiedonjano oli sammumaton. Ensitöikseen luki hän raamatun kannesta kanteen ja sai siitä pohjaa historiatiedoilleen sekä rungon myöhemmälle elämäntähtäykselleen, joka tuntuu sekin olleen jokseenkin itsenäinen. Sen ajan sanomalehdistöä (Mehiläinen, Maanmiehen Ystävä, Suometar) hän ryhtyi tarkoin seuraamaan, samoin suomenkielistä kirjallisuutta Kalevalasta ja Kantelettaresta alkaen. Aikalaisten kertomusten mukaan saattoi hän, koulunkäymätön mies, puhua erinomaiseen muistiinsa nojaten melkeinpä kaikista maan ja avaruuden piiriin kuuluvista asioista kuin tietomies ainakin.

Vakuuttavaa kieltänsä puhuvat tämän karjalaisen talonpojan itsenäisestä ajattelutavasta ns. Tammikuun valiokunnan (1862) sekä 1860—80-luvuilla pidettyjen valtiopäiväin pöytäkirjat. Tammikuun valiokuntaan kutsui hallitus edustajia eri puolilta maata ja heidän tehtävänä oli työohjelman laatiminen seuraavana vuonna kokoontuvia valtiopäiviä varten. Jo tässä valiokunnassa Puhakka esiintyi omin, kaukonäköisin ohjelmin. Hän vaatii

Antti Puhakka.

tiukasti, että suurtilojen jako perillisten kesken on tehtävä luvalliseksi sekä helpommaksi kuin siihen asti oli ollut laita. Koulua vaatii hän erotettavaksi kirkon holhouksesta sekä opettajat asetettavaksi yleisten lakien alaisiksi myös uskonrikoksiin nähden. Jollei näin tehdä, ei koululaitos tule vastaamaan tarkoitustaan. Sen ajan papinvaaleista, joissa äänestys-oikeus oli vain manttaalinomistajilla, sanoo hän kirpeät sanat, niin manttaalimies kuin itsekin oli. Tämä vaatimus kuului, että jos pappi katsotaan tarpeelliseksi ihmisille eikä maataloilille, silloin on manttaali kerrassaan väärä peruste äänioikeuksien antajana, vaan äänivalta on suotava jokaiselle seurakunnan täysi-ikäiselle asukkaalle, mutta samalla myös velvoitettava heidät osaltaan huolehtimaan kirkollismaksuista. Kiinnittääpä hän huomiota maakunnan kreikkalaiskatolistenkin asemaan — niitähän oli siihen aikaan vielä melko runsaasti Pielisjärven ympäristöillä. Hän sanoo: koska kreikanuskoiiset ovat jääneet synkkään tietämättömyyteen ja kun ne ovat saman maan lapsia, pitäisi huolehtia heidänkin kehityksestään. Parhaana keinona hän näytti pitävän sitä, että keisari sallisi heidän siirtyä luterilaisten seurakuntain jäseniksi.

Maanpuolustuskysymyksessä on Puhakan kanta myös selvä: joka mies sotamiehiksi. Oli herätettävä henkiin entinen puolustusintona ja soturihenki sekä pidettävä huolta siitä, että äidit jo kasvattaisivat lapsensa siinä hengessä. On ilmeistä, että hän noilla peitettyillä sanoillaan »entisestä puolustusinnosta» tähtäsi siihen suureen päämäärään, jonka vasta me, myöhemmät polvet, olemme nähneet toteutuvan — Suomen itsenäisyyteen. Yleiset tiet tahtoo hän valtion hoitoon — joka toteutui vasta tällä vuosisadalla. Kauppa- ja liikevapaus oli turvattava, muuten ei maassa varallisuus nouse, vaan talonpoika sortuu verotaakan alle ja seuraa olojen kurjistuminen. Työväestölle oli suotava vapautta itsensä kehittämiseksi sekä kiinnitettävä sitä kiinteisiin toimiin. Hän lisäsi, että Karjalan suuret salot ja suot odottavat perkkajaajiansa.

Tämäntapaisia olivat Puhakan aatteelliset eväät, kun hän saapui ensi kerran »herrain päville» edustamaan kaukaista kulmakuntaansa. Ihmisten niihin tutustumme me, jotka tiedämme, että ne kaikki on sittemmin havaittu tarpeellisiksi, mutta monet kohdat vasta meidän päivinämmä. Samaa suuntaan, omin ohjelmansa, Puhakka esiintyi edelleenkin valtiopäivämiehenä ollessaan. Kansanvalistus ja yleensä suomalaisen sivistyksen kohottaminen näkyy olleen hänen erikoisena mielihalunaan. Esittäessään Joensuun alkeiskoulun laventamista täydelliseksi lyseoksi hän sanoo mm., »että tämä kansa niinkuin rakkaimpia lempilapsiansa suosii ja hoitelee koululaitoksiansa», mutta opetuskielenä niissä täytyy olla suomi, »sillä muutoin se korkeamman valistuksen aurinko, joka muutamia vuosia on paistanut itä-Karjalallekin, ei ole kohoava kesätaivaallensa täydellisesti kasvattamaan ja kypsyttämään hengen taimia siinä osassa Suomen maata, jossa jokainen on tottunut löytämään esi-isäin vanhaa suomalaista ajumahtia». Karjalassa on henkinen ja ruumiillinen nälkä, hän lisäsi ja toivoi, että kouluja kasvaisi kuin sieniä sateella sekä vakuutti, että Suomen kansa antaa viimeisenkin penninsä suostuntaverona kouluja varten. Silloisen kouluhallituksen hän huomasi jarruksi hyvälle

aikkeilla ja sanoo asiasta tiukkoja sanoja, jopa lopuksi runomitalla, että missä kansa ei saa itse laitella lakejaan, ojentamalla oppiloita, niin sellaista kansaa virkavalta mielensä mukaan »siirtelevi sinne tänne, juhtinansa juoksuttavi».

Kun yliopiston olojen järjestelyssä Puhakka oli huomaavinaan kohtuutonta ruotsalaisuuden pönkitystä, tiukaksi hän nähtäväkseen sitä ruotsinkielisten viittailemaa ja muka heidän hallussaan olevaa vanhaa »velkakirjaa», että näkisi, suuriko todellakin oli suomalaisten velka ruotsalaisuudelle ja oliko siitä edes korot tullut maksetuksi. Sanoi kyllä suomalaisten olevan kiitollisia ruotsalaisille, mutta arveli, että velan ovat isät jo uhrauksillaan kuitanneet.

Puhakka myöntää kyllä ruotsinkielelle sille kuuluvan aseman maan toisena kielenä ja puoltaa mm. molemmankielisten normaalkoulujen perustamista Helsinkiin. Mutta kun sen kielen etuja aletaan ajaa sisämaan supisuomalaisilla paikkakunnilla, siitä lausuu hän kirpeitä sanoja. Niinpä sen johdosta, että Mikkeliin oli perustettu ruotsinkielinen oppikoulu ja että sinne samalla oli ruvettu suunnittelemaan erästä laivaväylää, jota hän vastusti, lausui hän leikkilisen kirpeästi, että »viini, kukat, lelut ja ruotsinkieli, jota nyt uuden koulun avulla ruvetaan laveasti siellä viljelemään, saattavat hyvin kulkea veneissäkin — ei niitä varten laivoja tarvita». Ja kun Joensuussa annetaan ruotsinkielinen konsertti, veistelee Puhakka närkästyneenä »ruotsinkielien kauppiasta», jotka sinne saakka tunkeutuvat.

Keskeisen kansallisen päänäyttämön, suomenkielisen kansallisteatterin puolesta hän valtiopäivillä esiintyy ponnella, ladellen siinäkin ajatuksiansa osittain runomittaisina. Sille annettavan valtioavun ehdoksi hän asettaa, että teatteri on oleva *suomenkielinen, suomalainen*, etteivät suomalaisten kirjoittamat näytöskappaleet jäisi hyllyille unohduksiin. — Rohkeasti vaatii hän painovapautta, vaatiensa samalla, että sanomalehtien postikuluja on alennettava, jotta niiden levikki enentyisi. — Heimokysymystä sivuaa hänen lausuntonsa Pielisjoen kanavoimista koskevassa esityksessä. Hän huomauttaa, että sen työn vaikutus ei rajoitu vain Suomen Karjalaan, vaan se ulottaa vaikutuksensa myös rajantakaiseen Karjalaan, — niinkuin tiedämme tapahtuneenkin. — Papeille ja tuomareille hän vaatii täsmällistä rahapalkkaa, opettajille ja lautamiehille samoin riittäviä palkkoja, että niihin toimiin saataisiin kelvollisia miehiä, mutta ei esim. Suomen pankin johtajille taaskaan liian korkeita palkkoja, niin suuria kuin oli kuullut Venäjän suurilla »tirehtööreillä» olevan, joiden väitti jo syntyessään virkahtavan, että »dava! djenki» (anna rahaa)!

Yllä esitetyt asiat ovat vain eräitä näytteitä Puhakan esittämistä uudistus- ja parannusehdotuksista. Voinee sanoa, että hän oli aloitekykyisimpiä ja omaperäisimpiä miehiä, mitä Suomen talonpoikaissääty konsanaan edustajiksensa lähetti. Hän oli mies, joka oli aikansa monia kauaskantoisia päätöksiä tekemässä, mutta samalla suunnitteli ja loi monta kansallista toimintaohjelmaa, joista moni on saatu päätökseen vasta viime aikoina. Ja osa hänen haaveiluistaan on yhäkin pohdinnan alaisena.

Niinkuin jo alussa mainitsin, on Puhakka kansanrunoilijana 1800-luvun runoniekoistamme huomattavimpia. Se seikka, että hän jo 15-vuotiaana ja ennen lukutaidon oppimistansa sepittää valitusrunon isänsä kuoleman johdosta, osoittaa, että hänellä oli synnynnäisiä runolahjoja. Ne ilmenivät tällä kertaa välittömästi, ankaran ahdingon ja suuren surun painosta. Myöhemmin kun hän 30-vuotiaana oppi lukemaan, tutustui hän Salamniuksen ylevään runoon »Ilolaulu Jeesuksesta» ja siitä, samoin kuin myös Kalevalasta ja Kantelettaresta, sai hän voimakkaita vaikutteita. On ilmeistä, että myöskin elävä muinaisruno, jota sanotaan niinä aikoina seudulla vielä laulettuna, on ollut hänen innoittajansa. Tiedämme, että hän on eräitä niitä muistiinkin kirjoittanut. Saattaa sanoa, että vanha kalevainainen runomitta oli Puhakalla peritty ja luonteenomainen, ja siksi hän sen käyttelyssä onnistuu paremmin kuin monet toiset hänen aikansa runoniekoista. Uudenaikaisempien mittojen käyttely, niin ahkerasti kuin hän sitäkin on harjoittanut, näyttää kuitenkin saattaneen hänet oksaisille astuimille; tyyliä tulee, tulee sisältöäkin — yleensä nasevaa ja sattuvaa —, mutta monesti tuntuvat pihtien pitämät. On kuitenkin muistettava, että ehdottoman varmaa kuvaa Puhakasta runoniekkana emme pysty luomaan siitä syystä, että hänen tuotantonsa on meille säilynyt vain osa, mahdollisesti pieni osa, ja sekin enimmäkseen siinä asussa, jossa hän ne vanhemmalla iällä kirjauttanut. Tiedämme, että hän on esim. valtiopäivillä esiintyessään välistä intoutunut tulkitsemaan mielipiteitensä runomuodossa (mm. Kansallisteatterista puhuessaan). Samoin muisteltiin hänen kotikulmansa asioista ja henkilöistä rakennelleen milloin runoja, milloin lyhyempiä mietelmäkattelmia, mutta useimmat niistä näyttävät iäksi unhoon joutuneen.

Runoissaan Puhakka käsittelee hyvin monia aiheita ja asioita, Kenties useimmat ja rakenteeltaankin onnistuneimmat niistä koskettelevat suomenkielen sorronalaista asemaa, jota hän sanoo jo esi-isäimme ikänsä itkeneen. Eräs näistä, hyvin satuttava ajan kuva, »Tuhman Jussin juttuissa», julkaistiin Ruotsissakin, Jönköpingissä v. 1844. Suomalaisen sivistystyön saavuttamista voitoista hän runoilee riemullisin mielin. Ja varsinkin, jos hänen syrjäisen kotiseutunsa, Karjalan, oloissa tapahtuu kohennuksia, silloin hän heti ilovirttä vierittelee. Hänen käsittelemistään aiheista mainittakoon: pitovirsi (ylistää siivoa ilonpitoa, mutta sikajuontia halveksii: »sepät muuttuvi siaksi, räätälit räkänenäksi»), ihmisen elosta ja kuolemasta, valheesta (— »onni ottavi omansa korkean koron keralla»), paljosta lumesta, huonosta vuodentulosta sanomalehden ja kirjapainon perustamisesta Joensuuhun, orpolapsesta (jonka kohtalona on vain poimia puolukoita iltasekseen). Runebergin hautajaisista, Yrjö-Koskisen nimipäivän johdosta ym. Kirkossa makaamisesta hän sanoo runossaan:

Vaikka pappi sanoisi: 'maa ja taivas hukkuu',
 vielä moni tempelissä yhtä kaikki nukkuu. —
 Kun nyt ääni lukkarin ylimmäksi yltyy,
 sitten moni virttä vasta etsimähän ryhtyy. —
 Numeroita unen kanssa tuskin vielä tuntoo,
 huuteleepi yhtä kaikki sieltä täältä ulkoo.

Lisäksi laulaa hän lempielämästä (»tuuli haasteli haavikossa: lähde kulta, kun rastaat kutsuvat»), tuhlarista, juomaripapista, koti-ikävästänsä, keisarin murhasta, ilolaulun teatterivierailun johdosta Joensuussa 1873, käräjistä, markkinoista, Höytiäisen las-kusta (joka toimenpide sanotaan olevan hänen ansiotaan), markkinoista, aiheesta: miksi suomalaiset tulivat Suomeen?, Pielisjoen kanavoimisesta, Savonlinnan 400-vuotisjuhlasta ja mm. pääspanistuiemen perustamisesta Kuopioon. Byrokraattisuuteen taipuvaa hallintovaltaa hän usein kovin sanoin kohtelee, mutta kun sieltä tulee hyvää, niin on hän valmis huudahtamaan: »Jumalalle kunniaksi tämä laulu soikoon, keisari ja kaikki herrat hyvin aina voikoon!»

Luonto asukkaineen, etenkin laululinnut näkyvät erikoisesti Puhakan mieltä herkistäneen. Rastas kertoo hänelle vuoden 1850 kiellon johdosta, jolla asetuksella rajoitettiin suomenkielisten julkaisujen painovapaus, suruissaan olevansa tuomittu kotkan syötäväksi. Sen laulun innoittamana hän yltyi itsekin tuona ahtaana aikana salaa lehdossa laulemaan. Juhlallinen on hänen Väinämöisen soittokuvausta mukaileva runonsa. Koko luonto liikkuu Latvajärven (Puhakan kalastuspaikan) rannalla:

Kalat roiski rannikolla,
 käet kukkui kunsikossa,
 rastas rallatti lehossa — —
 rautapaajetkin pakisi,
 soitti saarissa somerot.

Hän jättää verkot käsistään ja nousee aholle paremmin kuulaksensa. . .

Puhuessaan ajan epäkohdista näyttää Puhakan paras ase useinkin olleen kärkevä pila. On varmaa, että moni vaikutusvaltaisenkin herra säpsähti hänen teräviä säkeitään kuullessaan. Sen tiesi hän itsekin, mutta lupaa leppyä, jos olot paranevat.

Taitaa tähän lauluhuni
 moni kyllä suuttuu,
 vaan kun tavat kaunistuu,
 niin pian laulu puuttuu. — —

Sairastettuaan viimeiset kymmenen ikävuottaan rintatautia kuoli runoniekka kotitalallaan Heinävaarassa huhtik. 4 p:nä 1893.

J. Lukkarinen.